

Доц. д-р Славия Бърлиева

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете на д-р Марко Скарпа, кандидат
в конкурса за заемане на научната длъжност доцент в КМНЦ при БАН
по направление 2.1 Филология /Теория и история на литурата/

Д-р Марко Скарпа е единствен кандидат в конкурса за длъжността "доцент", обявен от КМНЦ при БАН в ДВ бр. 50 от 23.06.2017 г. Ученият е работил по различни проекти, свързани с Центъра, откъдето са и моите непосредствени впечатления от неговите изследователски възможности и професионални качества. Още като докторант той взе участие в съвместен проект на Университета Ка' Фоскари – Венеция и Кирило-Методиевския научен център при БАН (2009-2010 г.), а през 2013 г. осъществи в КМНЦ част от своя изследователски проект (*assegno di ricerca*), посветен на развитието на славянските литератури на Балканите и тяхната ръкописна традиция ("*Sviluppo letterario nei Balcani di lingua slava. Studio dei manoscritti e successiva elaborazione (anche su supporto informatico) dei dati ottenuti dalla ricerca*"); през 2013 г. направи превода на изложбата "In Principio era la Lettera" и организира представянето на Центъра във Венеция на 26 септември 2013 г.- като част от програмата на Ка' Фоскари за отбелязване на Международния ден на езиците. От 1 февруари 2016 до 31 януари 2017 г. специализира като пост-докторант в КМНЦ. Мога да кажа, че той е добре приет в Центъра и се вписва добре както в изследователската му парадигма, така и сред сътрудниците му.

Д-р Скарпа е възпитаник на богословския факултет на Папския университет Антонианум в Рим (бакалавър) и на Факултета за чужди езици и литератури на Университета Ка'Фоскари във Венеция (магистратура и докторат). Последните две степени определят и бъдещия му изследователски

профил в областта на палеославистиката и нейната връзка с византологията (видният палеославист Александър Наумов и византологът Антонио Риго са негови научни ръководители).

В настоящия конкурс д-р Марко Скарпа се представя с общо 28 публикации, между които една монография; десет статии, една рецензия и един специализиран превод в италиански и български периодични научни издания; тринадесет публикации в тематични сборници и издания на доклади от престижни научни конференции (в Италия, Сърбия, България, Русия, Франция, Полша, Украйна) и две издания, в които е съредактор. Хронологията на публикациите на Марко Скарпа показва избистрянето и задълбочаването на неговите научни интереси в областта на славянската книжовност на Балканите през XIV столетие и нейните паралели с Византия. Те го очертават като компетентен изследовател с широки интереси в областта на славянските средновековни литератури, археографията, текстологията, палеографията и кодикологията. За научните си приноси д-р Марко Скарпа беше хабилитиран за доцент (*professore associato*) от Националната комисия за научна хабилитация на Италия (21/07/2017) <https://asn16.cineca.it/pubblico/miur/esito-abilitato/10%252FM2/2/2>).

Представените в настоящия конкурс публикации на д-р Марко Скарпа показват последователния му интерес към духовния свят на православно славянство, зададен още с разработката на неговата магистърска теза на тема „Библейските основи на християнската етика: хоризонтът на православните славяни“ (*I fondamenti biblici dell'etica cristiana: l'orizzonte ortodosso slavo*), защитена под ръководството на Ал. Наумов. Тази тема провокира интереса на Скарпа към славянските преводи на съчиненията на видните представители на исихазма Григорий Палама и Григорий Синаит и към тяхната рецепция на Балканите през XIV в. Той е демонстриран и в докторската му дисертация, която изследва монашеските сборници с аскетично съдържание от този период, възникнали от стремежа исихазмът да се превърне от мистична практика в

учение, претендиращо да отразява същността на православно християнство.

Книгата "Славянският Григорий Палама. Ръкописната традиция на съчиненията. Преглед на ръкописите " (Gregorio Palamas slavo. La tradizione manoscritta delle opere. Recensione dei codici. Milano: Biblion edizioni, 2012, 218 p.) обединява първите му изследвания по темата, задълбочени и разширени с нови материали и теоретични заключения. Трудът предлага критичен преглед и систематизация на огромен материал по темата за разпространението на исихазма във Византия през XIV в. и налагането на Света гора като водещ център на православната духовност. Рецепцията на славянска почва – в южнославянските земи и в Русия от XIV до началото на XVIII в. е показана в специфика на славянските преводи, подбрали неголяма част от произведенията на Палама за включването им в сборници с монашеско-аскетично съдържание и в ръкописната традиция. На тази традиция авторът е посветил специална глава, всъщност каталог на славянските ръкописи, съдържащи творби на византийския писател (La tradizione manoscritta Slava. Catalogo dei manoscritti). 70-те описания на ръкописи в нея са плод на огромен археографски труд, допринесъл за актуализиране на познатите сведения за ръкописните паметници и за нови идентификации, датировки и локализации. Използван е стандартът за аналитично описание на средновековни ръкописи според нормите на Централния институт за единна каталогизация на италианските библиотеки и е постигнато перфектно кодиколожко и палеографско описание с акцент върху съдържащите се в ръкописа творби на Григорий Палама.

И след излизането на книгата, Марко Скарпа продължава своите проучвания върху ръкописната традиция на славянския корпус съчинения на Палама. Прави впечатление обаче, че тези нови изследвания са поставени в една по-богата културно-историческа перспектива и изграждат по-широка и задълбочена представа за значението на тези творби за православната духовност – било то в контекста на преломния за Балканите 14 в. или пък на фона на опитите за уния между Рим и Русия през 16 в. Освен археографски, те съдържат

и важни литературно-исторически приноси, отнасящи се до възникването на славянските аскетико-монашески сборници, както и до идеологическите характеристики в творчеството на знаменитите исихасти на XIV столетие. Д-р Скарпа смята, че тези сборници от четива за монаси са възникнали по това време в Парория и на Атон във връзка с монашеските общности, повлияни от исихазма и свързани с Григорий Синаит. Пренесени от Атон чрез Теодосий Търновски, в Килифарево те окончателно оформят един хомогенен състав, представящ в цялост съчиненията на Григорий Синаит. Ученият установява и обратно влияние – преводи на българските книжовници достигат Атон, където са преписвани, макар и вече повлияни от сръбска езикова среда и допълнени с текстове с полемично, хомилетично или юридическо съдържание.

Именно на Атон към аскетико-монашеските сборници се включват текстовете с антилатинска насоченост, които са една от основните теми в изследванията на М. Скарпа. Статията (в съавторство с Антонио Риго), посветена на антилатинските съчинения на Григорий Палама във Византия и между славяните (*Le opere antilatine di Gregorio Palamas a Bisanzio e tra gli Slavi (XIV-XV secolo)*)(2009, излязла от печат 2013 г.), дава широка панорама върху проблематиката и състоянието на проучванията както във византоложка, така и в славистична перспектива. В известен смисъл тя трасира бъдещите му проучвания по въпроса, които засягат и други автори, освен Палама и на първо място – Нил Кавасила.

Статията, посветена на славянските преводи на антилатинските съчинения на св. Нил, съставени във връзка с контроверсиите около обединението на Църквите през 1334 г. и диспутите с папството през 1355 г., доказва тяхното възникване в сръбските книжовни центрове на Атон през последните тридесет години от XIV в. (Славянский перевод творения св. Нила Кавасилы: новый взгляд на подлинник, 2014). Скарпа установява, че трактатът "За изхождението на Светия Дух" е преведен от нередактирания гръцки оригинал преди племенникът на Нил, Никола Кавасила, да го издаде в Константинопол след смъртта на своя бележит

родственик. Проучвайки ръкописната традиция на превода, ученият идентифицира ръкописите, които стоят в основата на двете ѝ разклонения – южнославянската и руската. Тази статия е още едно доказателство за огромното значение на славянските преводи, благодарение на които се засвидетелстват неизвестни етапи от историята на текста на съчинения на византийската литература.

Именно на разпространението на антилатинските съчинения на Нил Кавасила са посветени и последните изследвания на Марко Скарпа. Позволявам си да ги спомена, въпреки че резултатите от тях все още не са публикувани. Те са ми познати от отчетите на д-р Скарпа за неговата постдокторанска специализация в Кирило-Методиевския научен център. Става въпрос за проучвания, посветени на разпространението на антилатинските съчинения на Нил Кавасила в руските ръкописи от XVII в. Археографски, текстологични и културно-исторически изследвания на тези паметници позволяват на д-р Скарпа да ги ситуира в контекста на отгласи от събития, свързани със сближаването между Източната и Западната църква - като Флорентинския събор от средата на XV в. или Брестката уния от края на XVI. Те дефинират интереса към антилатинската полемика в Русия, където се чувства нуждата от категорично разграничаване от Рим и необходимостта от текстове против "латинката ерес". Събитията и персонажите, свързани с ръкописите от XVII в., които ученият изследва, го карат да смята, че освен полемичната си функция, антилатинските текстове в тях играят през този период ролята на конструкт на идентичност, който намира в православие то детерминиращ елемент, схващан като изконно собствен и успешно противопоставящ се на други идентичности.

В библиографията на Марко Скарпа има и статии, които на пръв поглед стоят далече от интересите на палеослависта. Това са няколко ескиза върху творчеството на класиците на руската литература Чехов, Толстой и Тургенев. Всъщност и тези съчинения, чиято основна линия е зададена от християнската етика и нейните библейски фундаменти, показват възможностите на литературния

историк да открива и интерпретира феномените на християнската духовност в литературата на модерната епоха.

Проследявайки публикациите на Марко Скарпа, заинтересованият читател ще забележи, че те са написани освен на родния му италиански, също така на български, руски и сръбски език. Този факт показва не само доброто владение на тези езици, предпоставка за което е класическата му подготовка, но и една филологическа "дарба", доказателство за която са две публикации от 2017 г., посветени на творчеството на св. Климент Охридски. Първата засяга проблемите на превода от старобългарски на италиански език, както и спецификата на богословската терминология, с която преводачът се сблъсква. Втората обхваща италианския превод на пет от емблематичните слова на св. Климент, с което за първи път на италианската публика се предоставя превод на значим обем от съчиненията на българския просветител – професионален, точен, но едновременно с това с отлични художествени качества.

В края на тази рецензия бих искала да отбележа богатата дидактична практика на д-р Скарпа, който от 2013 г. е хоноруван преподавател в Департамента по сравнително езикознание и културознание на Университета Ка' Фоскари във Венеция, в Института за икуменически изследвания "Сан Бернардино" на Папския институт Антонианум и в Департамента за древни и съвременни култури на университета в Месина.

Имайки предвид многостранната подготовка на д-р Марко Скарпа, качеството на неговите научни приноси и широтата на научните му интереси, смятам, че той е подходящ за длъжността доцент в Кирило-Методиевския научен център при БАН и убедено ще гласувам за неговото избиране на тази позиция по професионално направление 2.1. Филология (Теория и история на литературата).

12 ноември 2017 г.

